

K. M A R X

TEZE O FEUERBACHOVI¹

1

Hlavním nedostatkem veškerého dosavadního materialismu — včetně feuerbachovského — je, že předmět, skutečnost, smyslovost se pojímá jen ve formě *objektu* čili *nazírání*, nikoli však jako *lidská smyslová činnost, praxe*, nikoli subjektivně. Proto se stalo, že *činnou stránku*, v protikladu k materialismu, rozvíjel idealismus — ale jen abstraktně, protože idealismus samozřejmě nezná skutečnou, smyslovou činnost jako takovou. Feuerbach chce smyslové objekty skutečně odlišné od myšlenkových objektů; ale lidskou činnost samu nepojímá jako *předmětnou činnost*. Pokládá proto v „Podstatě křesťanství“ za vpravdě lidský jedině teoretický postoj, kdežto praxi pojímá a fixuje jen v její špinavě čachrářské jevové formě. Nechápe proto význam „revoluční“, „prakticko-kritické“ činnosti.

2

Otázka, zda je lidskému myšlení vlastní předmětná pravdivost, není otázkou teorie, je to *praktická* otázka. Člověk musí pravdivost, tj. skutečnost a moc, pozemskost [Diesseitigkeit] svého myšlení prokázat v praxi. Spor o skutečnost či neskutečnost myšlení, které se izoluje od praxe, je čistě *scholastická* otázka.

3

Materialistické učení, že lidé jsou produkty okolností a výchovy, že tedy změnění lidé jsou produkty jiných okolností a změněné výchovy, zapomíná, že okolnosti mění právě lidé a že sám

vychovatel musí být vychován. Dospívá proto nutně k tomu, že dělí společnost na dvě části, z nichž jedna je povznesena nad společnost. (Např. u Roberta Owena.)

To, že měnění okolností a lidská činnost spadají vjedno, lze pojímat a racionálně pochopit jen jako *převracející praxi*.

4

Feuerbach vychází z faktu náboženského sebeodcizení, zdvojení světa na svět náboženský, představovaný, a na svět skutečný. Dělá vlastně to, že převádí náboženský svět na jeho světský základ. Nepozoruje, že po vykonání tohoto díla zbývá ještě udělat to hlavní. Skutečnost, že se světský základ odpoutává sám od sebe a ustavuje se jako samostatná říše v oblacích, se dá totiž vysvětlit právě jen tím, že tento světský základ je sám rozpolcen a že je sám se sebou v rozporu. Tento základ musí tedy být nejprve ve svém rozporu pochopen a potom odstraněním rozporu prakticky revolucionován. Tedy například když byla jako tajemství svaté rodiny objevena pozemská rodina, musí být tato pozemská rodina podrobena teoretické kritice a prakticky převrácena.

5

Feuerbach, nespokojený s *abstraktním myšlením*, se dovolává *smyslového naztrání*; nepojímá však smyslovost jako *praktickou*, lidsky smyslovou činnost.

6

Feuerbach převádí náboženskou podstatu na *lidskou* podstatu. Ale lidská podstata není nějaké abstraktum vlastní jednotlivému individuu. Ve své skutečnosti je to souhrn společenských vztahů.

Feuerbach, který se nepouští do kritiky této skutečné podstaty, je proto nucen:

1. abstrahovat od dějinného průběhu, fixovat náboženské cítení pro sebe a předpokládat abstraktní — *izolované* — lidské individuum;

18

2. proto u něho může být lidská podstata pojmána jen jako „rod“, jako vnitřní, nemá obecnost, spojující četná individua jen *přirozeně*.

7

Feuerbach proto nevidí, že samo „náboženské cítení“ je *společenský produkt* a že abstraktní individuum, které analyzuje, ve skutečnosti přísluší určité formě společnosti.

8

Společenský život je v podstatě *praktický*. Všechna mystéria, která svádějí teorii k mysticismu, jsou racionálně řešena lidskou praxí a chápáním této praxe.

9

To nejvyšší, čeho dosahuje *naztravý* materialismus, tj. materialismus, který chápe smyslovost ne jako praktickou činnost, je nazírání jednotlivých individuí v „občanské společnosti“.

10

Stanovisko starého materialismu je „*občanská*“ společnost; stanovisko nového materialismu je *lidská* společnost čili zspolečněštěné lidstvo.

11

Filosofové svět jen různě *vykládali*, jde však o to jej *změnit*.

Poprvé uveřejnil B. Engels
v roce 1888 jako přílohu
k samostatnému vydání svého spisu
„Ludvík Feuerbach a vyústění
klasické německé filosofie“

Podle textu vydání z roku 1888
Přeloženo z němčiny